

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

ПЛАТОН

■

ДІАЛОГИ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2022

АПОЛОГІЯ СОКРАТА

(Виступ Сократа після обвинувальних промов)

17 Яке враження справили на вас, афіняни, мої обвинувачі, я не знаю. Що ж до мене, то я від їх впливу, дalebі, сам ледь опам'ятався, так переконливо вони говорили. Хоча правди, власне кажучи, ні крихітки
В вони не сказали. Із багатьох їхніх наклепів найбільше я дивувався одному — їхньому твердженню, начебто вам треба берегтися, щоб я вас, бува, не увів в оману своїм умінням говорити. Те, що вони спромоглись на таку безсоромність (бо я зараз на ділі викрию їхню брехню, коли виявиться, що я зовсім не сильний у красномовстві), видалось мені вершиною нахабності. Хіба що вони, ясна річ, сильним у красномовстві вважають того, хто говорить правду. Бо якщо саме це вони мають на увазі, то я готовий погодитися, що я справді красномовець, хоч і не на їхню мірку.

Отже, повторюю, вони не сказали ні слова правди, а від мене ви почуєте найщирішу правду. Тільки, клянусь Зевсом, афіняни, ви не почуєте причепуреної мови, оздобленої, як їхня, вишуканими зворотами й висловами; я буду говорити простою мовою¹, першими-ліпшими зворотами, — бо я переконаний у правоті

своїх слів, — і хай ніхто з вас не чекає від мене чогось іншого, та й не личило б мені в такому віці виступати перед вами, афіняни, немов молодика, з підготовленою промовою.

Тільки я дуже прошу вас і благаю, афіняни, ось про що: коли почувете, що я захищаюся такими самими словами, якими звик говорити на площі біля міняльних крамниць², де мене багато з вас слухали, та й в інших місцях, то не дивуйтеся і не зчиняйте з цього приводу галасу. Бо справа стоїть так: я тепер уперше позваний до суду, а мені вже виповнилось сімдесят років³, тимто, зрозуміла річ, я не обізнаний з тутешнім способом висловлювання, немов якийсь чужинець. Адже ви, очевидно, вибачили б мені, якби я справді був чужинцем

18 і говорив такою мовою і в такий спосіб, до якого я звик змалку. Отож так само і тепер я — так принаймні мені здається — маю право просити у вас дозволу говорити своїм способом висловлювання, — можливо, він виявиться поганим, а можливо, добрим, — та іще прошу зважити і звертати увагу тільки на те, чи я правду кажу, чи ні; адже в цьому полягає достоїнство судді, а обов'язком промовця є говорити правду.

Отож я маю право, афіняни, насамперед захищатись проти давніших брехливих обвинувачень і проти перших моїх обвинувачів⁴, а вже потім проти нинішніх обвинувачень і нинішніх обвинувачів. Бо мене багато людей брехливо обвинувачували ще перед вами, причому віддавна, багато вже років, проте правди ніскілечки не сказали; саме їх я більше боюся, ніж Аніта і його однокумців, хоч і ці небезпечні. Але ті небезпечніші, афіняни! Вони настроювали проти мене дуже багатьох з вас, коли ви були ще дітьми, зводили перед вами

С наклепи на мене, намовляючи вас, начебто є якийсь Сократ, чоловік мудрий, який вивчає небесні явища і досліджує те, що під землею, і вміє видавати брехню за правду. Оці-то люди, афіняни, які поширювали такі чутки, є мої грізні обвинувачі. Річ у тім, що ті, хто їх

- слухає, думають, нібито такі дослідники навіть і в богів не вірять. До того ж таких обвинувачів багацько і вони вже довгий час обвинувачують, та й говорили вони з вами, як ви були в такому віці, коли могли найлегше в це повірити, бо деякі з вас були ще дітьми, а дехто був підлітком. Мало того, вони обвинувачували мене заочно, через що не було в мене змоги виправдовуватись перед ким-небудь. А найнедоречніше те, що навіть імен їх годі знати, ні назвати, хіба що випадково хтось із них є комедіографом. А скільки було таких, що, по-йняті заздрістю і злобою, нацьковували вас проти мене, або таких, що, повіривши в наклепи, самі почали переконувати інших, — усі вони невловимі, їх не можна викликати сюди, ані нікого з них викрити в брехні, а доводиться просто боротися з тінями: захищатися і спростовувати чийсь закиди, коли ніхто не заперечує.
- Тим-то зважте і ви на те, що в мене, як я сказав, є два види обвинувачів: одні — це ті, що обвинуватили мене тільки що, а інші — давно, про них я вже згадав, — і погодьтеся, що спершу мені слід захищатися проти перших обвинувачів. Адже ви чули їхні обвинувачення раніше і до того ж частіше, ніж сьогоднішніх обвинувачів.
- 19 Гаразд, отже, я повинен, афіняни, захищатися і спробувати протягом короткого часу спростувати обмову, яка закорінилася серед вас. Але я хотів би, щоб мені вдалося це зробити на користь вам і мені, якщо мій захист ще на щось згодиться. Тільки я гадаю, що це дуже важко, і я добре усвідомлюю, яке складне це завдання. Однак хай справи ідуть так, як велить Бог, а законові треба підкорятися й захищатись.
- В Отже, розгляньмо з самого початку, в чому полягає обвинувачення, від якого виникли про мене погані чутки, в які Мелет повірив і подав на мене нинішню скаргу. Хай буде так. Якими ж словами зводили на мене наклепи мої огудники? Треба навести їхнє обвинувачення, немов клятвене свідчення справжніх обвинувачів: «Сократ

порушує закон і марнує час, досліджуючи те, що під землею, і те, що в небі, видаючи брехню за правду та навчаючи цього інших». Ось так приблизно звучить це обвинувачення. Щось подібне ви самі бачили в комедії

С Арістофана⁵, як якийсь Сократ гоїдається там у повітрі й твердить, ніби він ходить по повітрі та верзе багато різних нісенітниць, в яких я нічого не тямлю. Кажу це не в докір науці того роду, якщо хтось справді є знавцем цих речей (не вистачало ще тільки того, щоб Мелет позвав мене до суду ще за це!), але я, афіняни, нічого спільного з такими питаннями не маю. У свідки можу взяти багатьох з вас самих і прошу, щоб ви про це між собою поговорили всі, хто коли-небудь чув мої розмови. А таких чимало серед вас. Тим-то запитайте один одного, чи чув хтось з вас коли-небудь, щоб я щонебудь говорив про подібні речі, і тоді ви переконаєтесь, чого варте і все інше, що про мене багато людей говорить. Але нічого такого не було, та й якби ви чули

Е від когось, що я берусь виховувати людей і беру за це гроші, то це також неправда, хоча, на мою думку, це благородна справа, якщо хтось здатний виховувати людей, як, наприклад, леонтієць Горгій⁶, кеосець Продік⁷, елідець Гіппій⁸. Кожний з них, афіняни, роз'їжджаючи по містах, намовляє юнаків, які мають змогу безплатно спілкуватися з будь-яким із своїх співгромадян, щоб покинули те товариство і стали їхніми учнями, за

20 що слід їм платити гроші й надто почувати себе до вдячності. Є ще тут інший мудрець, родом із Паросу⁹, про перебування якого у нас я дізнався, зустрівши випадково чоловіка, який один заплатив софістам більше грошей, ніж усі інші разом узяті. Маю на увазі Каллія, сина Гіппоніка¹⁰. Так ось, я запитав його — а в нього два сини: «Каллію! Якби так твої сини були жеребцями або бичками і нам треба було б підшукати й найняти для них доглядача, який вмів би зробити їх ще

В кращими, виплекавши в них властиві їм якості, то це був би якийсь наїзник або землероб. Але тепер, оскільки

ки твої сини люди, то кого ти думаєш узяти для них у наставники? Хто знавець такої доброчесності людської і громадянської? Гадаю, що ти подумаєш над тим, маючи синів. Чи є така людина, чи ні?

— Аякже, є.

— Хто такий? Звідкіля він і скільки бере за навчання?

С — Це Евен, — відповів Каллій, — він з Паросу, а бере по п'ять мін, Сократе».

А я собі подумав: щасливий цей Евен, якщо він справді володіє таким хистом, причому за своє навчання бере таку скромну винагороду! Я сам, далєбі, чванився б і гордився б, якби мав такий хист. Але я цього не вмію, афіняни!

Можливо, хтось із вас перепинить мене й запитає:

«Все ж, Сократе, чим ти займаєшся? Звідки-то взялися ці наклепи на тебе? Очевидячки, якби ти займався тим, чим усі люди, і якби ти поводився, як загал людей, то не виникло б проти тебе стільки чуток і обмови. Тим-то скажи нам, у чому річ, аби ми у твоїй справі нічого не наплутали».

D — Хто так говорить, той, гадаю, правильно говорить, і я спробую пояснити вам, що саме здобуло мені розголос і накликло на мене обмову. Отож слухайте. Можливо, комусь із вас буде здаватись, ніби я жартую, але будьте певні, що я скажу вам суцщу правду. Розголос цей, афіняни, випав на мою долю лише завдяки якійсь мудрості. А що це за мудрість така? Така мудрість, яка імовірно властива будь-якій людині. Нею я, мабуть, справді наділений, а ті, про яких я тільки-но говорив, видно, мудрі якоюсь особливою мудрістю, вищою від доступної для людини, або ж сам не знаю, як її назвати. Щодо мене, то я цією не володію, а хто мені її приписує, той бреше і говорить таке, щоб очорнити мене.

E Тільки не ремствуйте, афіняни, навіть якби вам здавалося, ніби я говорю трохи зарозуміло. Не від себе я буду говорити, а пошлюсь на того, кому ви довіряє-

- те. У свідки моєї мудрості, якщо є в мене якась мудрість, я візьму бога того, що в Дельфах¹¹. Херефон-
21 та¹² ви звісно, знаєте. Він з юнацьких літ був моїм другом і другом багатьох з вас, він разом з вами пішов на вигнання й повернувся разом з вами. І ви, звичайно, добре знаєте, що за чоловік був Херефонт, яким заповзятим він був у всьому, на що зважився. Так ось, одного разу, коли він прибув у Дельфи, насмілився запитати оракул і — як я сказав, не галасуйте, афіняни! — запитав тоді прямо, чи є хтось мудріший за мене. Піфія
В відповіла, що немає мудрішого за мене, а це може посвідчити його брат¹³, присутній тут, бо той уже помер. Зважте, для чого я це кажу: бо я хочу пояснити вам, звідки взявся наклеп на мене. Почувши таке, я став подумки розмірковувати таким чином: «Що саме значать слова Бога і яку загадку він загадує? Бо я сам, звичайно, не помічаю в собі ні великої, ні малої мудрості. Отже, що він має на увазі, кажучи, що я наймудріший? Адже ж не лукавить він! Не личить це йому». Довгий час я не знав, що це має значити, але згодом узявся до
С розгадування змісту слів Бога таким чином: я пішов до одного з тих людей, що їх вважають мудрими, щоб уже де-де, думав я, а тут доведу помилковість віщування і заявлю оракулу: «Ось цей чоловік мудріший за мене, а ти мене назвав наймудрішим». Проте, коли я приглянувся до цього чоловіка — називати його ім'я немає ніякої потреби, — досить, що той, спостерігаючи кого, я склав собі таке уявлення, був одним із державних діячів, афіняни, — так ось я, поговоривши з ним, пересвідчився, що цей чоловік тільки здається мудрим і багатьом людям, і особливо самому собі, а насправді він
D таким не є. Тим-то я пробував йому довести, що він тільки вважає себе мудрим, а насправді ним не є. Через те зненавиділи мене і він, і багато хто з присутніх при цій розмові. Відходячи, я роздумував сам із собою, що я від цього чоловіка таки мудріший. Бо з нас двох жодний, на мій погляд, не знає нічого як слід, але йому здається, начебто він щось знає, хоч нічого не знає,

- а я, якщо не знаю, то навіть не думаю, начебто знаю. Отже, бодай на таку крихіточку, по-моєму, я від нього мудріший, отже, тим самим, що коли я чогось не знаю, то й не думаю, що знаю. Звідси я подався до іншого, хто, як мені здавалося, був мудріший від першого, і дійшов такого самого переконання: і тут незлюбили мене й він сам, і багато інших. Відтак я ходив уже підряд, і хоч бачив із сумом і тривогою, що викликаю ненависть до себе, все ж мені здавалось, що слова Бога слід цінувати над усе. Аби збагнути смисл віщування, треба було обійти всіх, яких вважали такими, що начебто щось знають. І, клянуся собакою¹⁴, афіняни, — бо вам треба говорити правду, — я помітив таке: ті, що славилися своїм розумом, видалися мені, коли я за вказівкою Бога досліджував справу, ледь чи не найбільшими неуками, а інші, що вважалися гіршими, навпаки, обдарованішими. Мушу, однак, описати свою мандрівку, яких я докладав зусиль, аби нарешті пересвідчитись у непомильності віщування.
- В Отже, після розмов із державними діячами я подався до поетів — трагічних і дифірамбічних, — а також до інших, щоб хоч тут, я гадав, переконатися, що я більший неук, ніж вони. Брав я до рук їхні твори, здавалось, найбільш ними опрацьовані, і, бувало, розпитував їх, що саме вони хотіли в них сказати, щоб при цій нагоді також чогось від них навчитись. Сором мене бере, афіняни, сказати вам правду, але трудно — сказати її мушу. Отже, сказати коротко, майже всі інші, там присутні, вміли пояснити твори цих поетів краще, ніж самі поети. Таким чином я незабаром переконався в тому, що поети творять не завдяки якійсь мудрості, а завдяки якійсь природній здібності і в натхненні¹⁵, подібно до ворожитів і віщунів, адже й ці також кажуть чимало гарного, але з того, що кажуть, нічого не розуміють. Щось подібне, як мені здавалось, переживають поети. Одночасно я помітив, що вони через своє поетичне обдаровання вважають себе наймудрішими з людей і в іншому відношенні, а насправді воно не так.

Так відійшов я і звідси, переконаний, що перевищую
їх тим самим, чим і державних діячів.

- D Насамкінець я подався до ремісників, бо я усвідомив, що, прямо кажучи, я нічого не вмю, але був певний, що між ними я знайду таких, що знають багато хорошого. І тут я не помилився. Вони справді вміли робити те, чого я не вмів, і в цьому відношенні були мудріші від мене. Але, афіняни, я виніс таке враження, що ці хороші ремісники мають ту саму ваду, що й поети: оскільки вони відмінно опанували своє ремесло, то кожен з них вважав себе дуже мудрим також у всьому іншому, навіть у найважливіших питаннях, і ця разюча недоречність затьмарювала їхню мудрість; так
- E що для виправдання слів оракула я питав сам себе, що волів би я: залишитися таким, яким я є, і не бути ні мудрим їхньою мудрістю, ні обмеженим їхнім невіглаством, чи, як вони, мати і те, й те. І я відповідав самому собі й оракулу, що краще мені залишатись таким, яким я є.

- 23 Саме внаслідок такого дослідження, афіняни, з одного боку, багато хто мене зненавидів як тільки можна сильно й глибоко, через що з'явилося безліч наклепів, а з другого боку, пішла про мене слава як про мудреця, бо присутні при моїх розмовах щоразу вважали, начебто, якщо я вмю довести, що хтось у чомусь не мудрий, то сам я в цьому вельми мудрий.

- A власне кажучи, афіняни, мені бачиться, що справді мудрим є тільки Бог і цим віщуванням він учить, що людська мудрість мало що варта або навіть нічого, і, здається, він має на увазі не Сократа, а користується моїм іменем лише заради прикладу, неначе б говорив: «З вас, люди, наймудріший той, хто, як Сократ, зрозумів, що насправді нічого не варта його мудрість». І ще й тепер я всюди ходжу між людьми, шукаю і розпитую за велінням Бога, чи не вдасться мені визнати мудрим когось із співгромадян або чужоземців. І кожного разу, коли виявиться, що він таким не є, то
- C я помагаю Богові і доводжу всім, що цей чоловік не

мудрий. Крім того, ходять за мною молоді люди, які мають вдосталь вільного часу, сини найбагатших громадян, і вони роблять це з власної волі й радо слухають, як я допитую людей, і часто-густо мене наслідують самі, намагаючись за моїм прикладом допитувати інших. Вони, гадаю, знаходять силу-силенну таких людей, які вважають, нібито щось знають, насправді ж знають мало що або взагалі нічого. Як наслідок, ті, кого вони допитують, гніваються на мене, а не на них, і паляють, що є якийсь Сократ, великий негідник, який псує молодь. А коли їх хтось запитує, що він робить і чого навчає, то вони не знають, що казати, і, щоб приховати своє збентеження, говорять те, що взагалі заведено говорити про тих, хто філософствує; і те, що, мовляв, «відкриває таємниці неба й землі», і що «не визнає богів», і «брехню видає за правду». Бо правду сказати їм не хочеться тому, що тоді виявилось б, що вони тільки удають, начебто щось знають, насправді ж нічого не знають. Оскільки вони, як мені бачиться, честолюбні, заповзяті, й їх багато, і базикають безнастанно та переконливо, то протуркали ваші вуха наклепами, очорнюючи мене вже віддавна і вперто. Ось чому накинулись на мене Мелет, Аніт і Лікон. Мелет обурений на мене за поетів, Аніт — за ремісників і державних діячів, Лікон — за промовців. Так що я сам здивувався б, як сказав на початку, якби мені пощастило в такий короткий час спростувати перед вами оцю розповсюджену й закоренілу обмову. Ось вам, афіняни, вся правда, і говорю вам, не приховуючи перед вами нічого ні важливого, ні незначного. Хоча я майже певен, що через цю ширість накликаю ненависть проти себе, але якраз це свідчить, що я кажу правду і що в цьому полягає наклеп на мене, і саме такі його причини. Якщо захочете розслідувати мою справу, тепер чи колись пізніше, то побачите, що це достеменно так і є.

Отже, на закиди моїх перших обвинувачів хай оцього мого захисту для вас вистачить. А тепер я спро-

бую захистити себе від Мелета, людини доброї і сповненої турботи про наше місто¹⁶, як він твердить, і від інших обвинувачів. Оскільки ж це вже зовсім інші обвинувачі, тому розгляньмо суть їхньої скарги, поданої під присягою. А звучить вона приблизно так: Сократ, кажуть, порушує закони тим, що псує молодь, не визнає богів, яких визнає місто, а визнає інші нові божества. Такий зміст обвинувачення¹⁷. Розгляньмо тепер кожний пункт цього обвинувачення зокрема.

У ньому мовиться, що я правопорушник тим, що псую молодь. А я, афіняни, тверджу, що правопорушником є Мелет, бо він у поважній справі жартує і легкодухо позиває людей до суду, удаючи, ніби турбується і дбає про речі, на яких йому ніколи не залежало, а що це дійсно так, я постараюсь і вам довести.

Підійди-но сюди, Мелете, й скажи: правда ж, тобі дуже залежить на тому, щоб молоді люди були якнайкращими?

— Аякже.

— Тоді скажи цим громадянам, хто робить їх кращими? Очевидячки, ти це знаєш, коли турбуєшся про це. Розбещувача ти знайшов, як твердив, у моїй особі: ти викликав мене на суд і обвинувачуєш; а назви тепер того, хто робить молодь кращою, і вияви всім, хто це. Ось бачиш, Мелете, ти мовчиш і не знаєш, що сказати. Невже не вважаєш, що це сором і достатній доказ того, що ці справи тобі байдужі? Все-таки, дороженький, хто їх робить кращими?

— Закони.

— Але не про це я питаю, мій дорогий, а що це за людина, адже вона передусім і їх знає, тобто закони.

— Оці судді, Сократе.

— Що ти кажеш, Мелете! Ось ці люди здатні виховувати молодь і робити її кращою?

— Звичайно.

— Усі? Чи одні з них здатні, а інші ні?

— Усі.

— Добре кажеш, глянусь Герою¹⁸, і щось-то дуже багато цих корисних громадян! Ну, а ці слухачі роблять юнаків кращими чи ні?

25 — І вони також.

— А члени Ради?¹⁹

— І члени Ради.

— У такому разі, Мелете, може, псують юнаків ті, що беруть участь у народних зборах?²⁰ Чи й ті, всі як один, роблять їх кращими?

— І ті також.

— Виходить, усі афіняни, крім мене, роблять їх доскональшими, тільки я один псую. Чи це ти хочеш сказати?

— Рішуче так тверджу.

— Великого, далєбі, негідника ти вбачаєш у мені.

В Але дай-но відповідь мені, чи вважаєш, що таке саме буває з кіньми?

Чи всі люди роблять їх кращими, а псує тільки хтось один? Або зовсім навпаки: хтось один здатний зробити їх кращими або дуже небагато, а саме вершники, а більшість, маючи справу з кіньми і користуючись ними, псує їх? Чи не так буває, Мелете, і з кіньми та з усіма іншими тваринами? Звичайно, що так, все одно, чи згодний ти й Анїт із цим, чи не згоден. Бо велике щастя було б для юнаків, якби їх псував тільки один, а всі інші приносили б їм користь. Зрештою, Мелете, ти достатньо довів, що ніколи ти не турбувався про юнаків, і ясно виявляєш свою недбайливість; тобі зовсім байдуже до того, через що ти позвав мене до суду.

С

Іще ось що, Мелете, скажи ради Зевса: краще жити серед чесних громадян чи серед поганих? Відповідай, друже! Адже не ставлю тобі важкого запитання. Очевидно, погані люди приносять зло тим, хто завжди поблизу них, а добрі — щось добре?

— Звичайно.

— Отже, чи існує хтось, хто волів би, щоб ті, з ким він спілкується, шкодили йому, а не приносили користь? Відповідай, добрий чоловіче! Адже закон ве-

D лить відповідати. Чи хто-небудь бажає, щоб йому шкодили?

— Звичайно, ні.

— Далі. Чи ти привів мене до суду за те, що псую юнаків і роблю їх гіршими навмисно чи ненавмисно?

— Навмисно.

— Як же це так, Мелете? Ти, такий молодий, настільки мудріший за мене, літню людину, що збагнув, що погані люди завжди завдають лиха своєму найближчому оточенню, а добрі чинять добро. А я до того обмежений, що навіть не знаю, що коли я кого-небудь з оточення зроблю негідником, то ризикую сам зазнати якогось лиха з його боку, — і ось таке страшне зло я, на твою думку, творю навмисно. У це я тобі не повірю, Е
26 Мелете, та й ніхто, думаю, не повірить. Отже, або я не псую, або, якщо псую, то ненавмисно, тож так чи так ти говориш неправду. Якщо ж я псую ненавмисно, то за такі ненавмисні провини не слід, згідно з законом, викликати сюди, до суду, але самому повчати й напуумляти. Адже ясно, що, порозумнішавши, я перестану робити те, що роблю ненавмисно. Але ти унікав спілкування зі мною, не хотів навчити, а викликав сюди, куди, за законом, слід позивати тих, хто заслуговує на покарання, а не на навчання. Отже, вже з цього ясно, афініяни, що Мелета, як я сказав, ці справи ніскілечки ніколи не обходили. В

Все-таки скажи нам, Мелете, як я, на твою думку, псую молодь? Очевидно, виходячи із скарги, яку ти подав письмово проти мене, нібито я вчу не визнавати богів, яких визнає місто, а визнавати інші, нові божества? Чи не це ти маєш на увазі, кажучи, ніби я псую своїм ученням?

— Саме це рішуче стверджую.

— Тож заради них, Мелете, заради цих богів, про яких тепер мова, скажи ще ясніше і для мене, і для оцих тут людей. Адже я не можу зрозуміти, що ти хочеш сказати: чи я вчу визнавати якихось богів, а отже, і сам вірю в богів, так що я не зовсім безбожник і не

в цьому моя провина, а тільки в тому, що я вчу визнавати не тих богів, яких визнає місто, а інших, і в цьому ти мене і звинувачуєш, що я визнаю інших богів, чи, по-твоєму, я взагалі не визнаю богів та інших цього навчаю?

— На мою думку, ти взагалі не визнаєш богів.

D — Дивна з тебе людина, Мелете! Навіщо ти таке кажеш? Отож я не визнаю богами ні Сонце, ні Місяць, як визнають їх інші люди?

— Далєбі, отак воно є, судді; бо він твердить, що Сонце — це камінь, а Місяць — земля.

— Анаксагора, видно, обвинувачуєш, дорогий Мелете! То за кого ти вважаєш суддів? Думаєш, що вони неuki, не знають, що книжки Анаксагора з Клазомен²¹ сповнені таких тверджень? Виходить, молоді люди вчаться у мене таких речей, коли можуть дізнатися про те саме, заплативши в орхестрі²² не більше драхми, й потім глузувати з Сократа, якщо він буде привласнювати собі ці думки, до того ж ще такі безглузді. Але скажи, ради Зевса, чи дійсно я, по-твоєму, вважаю, що немає ніякого Бога?

— Клянусь Зевсом, ніякого.

— Годі повірити, Мелете, твоїм словам, та й мені здається, що ти сам в них не віриш. По-моєму, афіняни, цей чоловік — великий нахаба й пустун, а скаргу подав на мене просто з нахабства і пустошів та ще з молодого віку. Схоже, що він пробував укласти загадку: «Чи помітить Сократ, той мудрець, що я жартую і суперечу сам собі, або мені вдасться обманути його та інших слухачів?» Бо мені здається, що він у своїй скарзі сам собі суперечить; цілком неначе б говорив: «Сократ порушує закон тим, що не визнає богів, але визнає богів». Адже це насмішка!

27 Погляньте разом зі мною, афіняни, чи він не так говорить, як мені здається. Ти, Мелете, відповідай нам, а ви пам'ятайте, про що я просив вас на початку, — не галасувати, якщо я буду вести розмову на свій звичний лад!

ЗМІСТ

Великий наслідувач Гомера. *В. В. Шкода, Г. М. Куц* 3

ДІАЛОГИ

Апологія Сократа. *Переклав Йосип Кобів* 21

Крітон. *Переклав Юрій Мушак* 52

Іон. *Переклав Йосип Кобів* 68

Протагор. *Переклав Йосип Кобів* 85

Федон. *Переклав Йосип Кобів* 152

Федр. *Переклав Йосип Кобів* 237

Примітки. *Йосип Кобів* 307

Показчик імен. *Склав Йосип Кобів* 345